

WOHL LEGACY

COVENANT & CONVERSATION

RAV SACKS İLE İNANCI PERAŞADA BULMAK

"Covenant & Conversation yazı dizisine yaptıkları cömert bağış için Maurice Wohl Charitable Foundation'a teşekkür ederim. Maurice ileri görüşlü bir hayırseverdi. Eşi Vivienne son derece mütevazıydı. Adanmışlık ve zarafetin benzersiz bir birlikteliğiydiler ve yaşamak onlar için vermek demektir."

Bereşit 5780

Sevgi Odaklı Yaratılış

Yalnız İnanç Adamı adlı eserinde, Rabi Soloveitchik, Bereşit'in yaratılış hakkında iki ayrı anlatım içerdiğine dikkatimizi çekmiştir. İlki Bereşit 1'de, ikincisi ise Bereşit 2-3'tedir ve iki anlatım kayda değer farklara sahiptir.

Tanrı bunların ilkinde *Elokim*, ikincisinde ise *A-Şem Elokim* olarak adlandırılmaktadır. İlkinde erkek ve kadın aynı zamanda yaratılmıştır: "Erkek ve kadın olarak yarattı onları." İkincisinde ise ikisi ardı ardına yaratılmaktadır: önce erkek, sonra kadın. İlkinde insanlara "dünyayı doldurmaları ve hâkimiyetleri altına almaları" emredilmektedir. İkincisinde, ilk insan, bahçenin içine "onu işlemesi ve onu koruması için" yerleştirilmiştir. İlkinde insanlar Tanrı'nın "suret ve benzeyişinde" ifadeleriyle tarif edilmektedir. İkincisinde, insan "toprağın tozundan" yaratılmıştır.

Rabi Soloveitchik'e göre bunun açıklaması şöyledir: Tora, insanlığımızın iki farklı yönünü tarif etmektedir. Kendisi bunları sırasıyla "Görkem insanı" ve "İnanç insanı" olarak adlandırır. Bizler evrenin görkemli efendileriyiz: Bereşit 1'in mesajı budur. Ama aynı zamanda varoluşsal bir yalnızlığı da deneyimlemekteyiz; inanç, akit ve bağlantı ararız: bu da Bereşit 2'nin mesajıdır.

Ancak yaratılışla değil, insani ilişkilerle ilgili olan bir başka tuhaf ikilik de vardır. Birbirinden oldukça farklı iki yolla anlatılan bir hikâye söz konusudur. İlk insanın ilk kadına isim verme şekli hakkında iki farklı anlatım görmekteyiz. İlki şudur:

**"Bu kez – kemiklerimden kemik
ve etimden et;**

**'kadın' [işa] olarak adlandırılacak,
çünkü erkekten [iş] alındı."**

Ve bunun pasuklarca sonrasında gelen şu da ikincisidir:

**"Ve adam, karısına Hava adını verdi
çünkü o tüm yaşamın annesiydi."**

Bu iki anlatım arasındaki farklar yüksek düzeyde öneme sahiptir. [1] İlkinde adam, bir insanı değil, bir sınıfı, bir kategoriye isimlendirmektedir. Bir özel isim değil, genel bir isim kullanmaktadır. Diğer insan onun için basitçe "kadın"dır; bir birey değil, bir tiptir. İkincisinde ise eşine bir özel isim vermektedir. Bu aşamada kadın onun için başlı başına bir şahsiyet haline gelmiştir.

[2] İlkinde, aralarındaki benzerlikleri vurgulamaktadır – kadın “kemiklerimden kemik ve etimden ettir.” İkincisinde ise aralarındaki farkı vurgulamaktadır. Kadın doğum yapabilmektedir; kendisi ise yapamamaktadır. Bunu, isimlerin seslerinin ta kendisinde duyabilmekteyiz: *İş* ve *işa* benzer seslere sahiptir, çünkü ikisi benzer niteliktedir. Adam ve Hava ise kulağa hiç de benzer sesler olarak gelmemektedir.

[3] İlkinde, bağımlı olarak resmedilen, kadındır: “erkekten alındı.” İkincisinde ise tam tersi söz konusudur. *Adama* (toprak) sözcüğünden gelen Adam ismi, faniliği temsil eder: “Ekmeğini alınının teriyle yiyeceksin – ta ki toprağa (*a-adama*) geri dönene kadar; çünkü sen ondan alınmıştın.” Dünyaya yeni yaşam getirmek suretiyle insanı fanilikten kurtaransa Hava’dır.

[4] İki isimlendirme eyleminin sonuçları tamamen farklıdır. İlkinden sonra yasak meyveyi yeme günahı ve bunun cezası gelmektedir: Eden’den sürülmek. Ancak ikincisinden sonra Tanrı, çift için “deriden giysiler” (“*or*” sözcüğü burada *ayin* harfiyle yazılmıştır ve “deri” anlamına gelmektedir) yapmış ve onlara giydirmiştir. Bu bir koruma ve sevgi jestidir. Rabi Meir’in okulunda bu ifadeyi “ışıkta giysiler” şeklinde okurlardı (“*or*” sözcüğü “*alef*” ile yazıldığı zaman “ışık” anlamına gelir). Tanrı onları ışıkla sarmıştır.

Tora’nın Bizzat Tanrı’dan sadece Kendi özel İsmi olan “A-Şem” ile bahsettiğini, ancak erkek, eşine bir özel isim verdikten sonra görüyoruz (Bereşit 4’te). O zamana kadar Tanrı, “*Elokim*” veya “A-Şem *Elokim*” olarak tarif edilmiştir – ki *Elokim*, Tanrı’nın kişisel olmayan yönüdür: Tanrı’nın kanun yönünü, güç yönünü, adalet yönünü ifade eder. Başka bir deyişle, Tanrı’yla olan ilişkimiz, birbirimizle olan ilişkimize paraleldir. Bizzat Tanrı’nın benzersizliğini tanımaya ve ona saygı göstermeye, ancak başka bir insanın benzersizliğini tanıdığımız ve ona saygı gösterdiğimiz zaman kabil olabiliriz.

Şimdi gelin, yaratılış hakkındaki iki anlatıma geri dönelim; ama bu kez bize insanlık hakkında neler anlattıklarına değil (Soloveitchik’in *Yalnız İnanç Adamı*’nda olduğu gibi), basitçe bize yaratılış hakkında neler anlattıklarına bakacağız.

Bereşit 1’de Tanrı çeşitli şeyleri yaratmaktadır – kimyasal elementler, yıldızlar, gezegenler, yaşam formları, biyolojik türler. Bereşit 2-3’te “insan” yaratmaktadır. İlk bölümde sistemler yaratmakta, ikinci bölümde ilişkiler yaratmaktadır. Tora’nın realiteye dair görüşündeki temel bir ilkeye göre bunlar farklı dünyalara, farklı anlatımlara, farklı hikâyelere, realiteyi görmenin alternatif yollarına aittir.

Tonlamada da farklılıklar söz konusudur. İlkinde yaratılış Tanrı tarafından hiçbir çabayı gerektirmemektedir. O basitçe konuşmaktadır. “Olsun” demektir ve olmaktadır. İkincisindeyse Tanrı aktif bir şekilde müdahildir. İlk insanın yaratılışı söz konusu olduğunda basitçe “Kendi suretimize, benzeyişimize göre İnsanı yapalım” demektedir. Tıpkı kilden suret şekillendiren bir heykeltıraş gibi, bu yaratma işlemini Bizzat gerçekleştirmektedir: “Tanrı, adamı toprağın tozundan şekillendirdi ve burun deliklerine bir yaşam nefesi üfledi. İnsan [böylece] yaşayan bir canlı haline geldi.”

Bereşit 1’de Tanrı herhangi bir çaba göstermeksizin evreni var etmektedir. Bereşit 2’de ise Tanrı bir bahçıvan olmaktadır: “Şimdi, Tanrı A-Şem bir bahçe dikti...” Daha yeni, koca bir evreni yaratmış olan Tanrı’nın neden bir bahçıvan olması gerektiğini merak ederiz. Tora bize bir cevap vermektedir ve bu cevap oldukça etkileyicidir: “Tanrı A-Şem insanı aldı ve onu işleme ve onu koruması için Eden Bahçesi’ne yerleştirdi.” Tanrı, insana çalışmanın – sadece yaratılmış bir varlık değil, bir yaratıcı olmanın – saygınlığını vermek istemiştir. Ve belki insan böylesi bir çalışmayı vakur bulmaz diye, Tanrı, bu işin de Tanrısal nitelikte olduğunu ve bu işi yapmakla insanın da, yaratma işinde Tanrı’nın ortağı haline geleceğini göstermek amacıyla Bizzat Kendisi bir bahçıvan olmuştur.

Bunun ardından, olağanüstü düzeyde dokunaklı bir pasuk gelmektedir: “Tanrı A-Şem dedi: Adamın yalnız olması iyi değil. Ona, kendisine uygun bir yardımcı yapacağım.” Tanrı, ilk insanın varoluşsal yalnızlığının getirdiği sıkıntıya ortak olmaktadır. Önceki bölümde bu tipte bir an hiç olmamıştır. Orada Tanrı basitçe, yaratmaktadır. Buradaysa Tanrı, empati kurmaktadır. İnsanın zihninin içine girmektedir. Hissettiklerimizi hissetmektedir. Diğer hiçbir antik dini edebiyatta bunun gibi bir an yoktur. Tanah’taki tektanrıcılıkta radikal olan nokta, sadece, tek bir Tanrı’nın var olduğu ve O’nun, var olan her şeyin kaynağı olduğu ilkesinden ibaret değildir – O’nun bize, bizim kendimize olduğumuzdan daha yakın olduğu ilkesi de bunun bir parçasıdır. Tanrı ilk insanın yalnızlığını, ilk insan bu yalnızlığı şahsen bilmeden önce dahi bilmekteydi.

İşte ikinci yaratılış anlatımının bize anlattığı budur. Varlıkların yaratılması nispeten kolaydır; ilişkilerin yaratılması ise zordur. Tanrı’nın Bereşit 2-3’te ilk insanlara gösterdiği nazik umursamaya bir bakın. İnsanın, çalışmanın vakarına sahip olmasını istemektedir. İnsanın, işin ta kendisinin İlahi nitelikte olduğunu bilmesini istemektedir. İnsana hayvanları isimlendirme kapasitesi vermektedir. İnsanda yalnızlık duygusunun başlangıcını hissettiği zaman buna duyarlılık göstermektedir. İlk kadını yaratmaktadır. İlk insan çifti ilk günahlarını işledikleri zaman, O bunu kızgınlık içinde izlemektedir. Ve nihayet, adam, eşinin kendisinden farklı olduğunu ve onun kendisinin asla yapamayacağı bir şeyi yapabildiğini ilk kez anlayıp ona bir özel isim verdiği zaman, Tanrı her ikisini de, dünyaya çıplak halde gitmemeleri için giydirmektedir. Bu, Tanrı’nın yaratıcılık (*Elokim*) değil, sevgi (*A-Şem*) yönüdür.

İlk kadının isimlendirilmesine dair ikili anlatımı, Tanrı’nın evreni yaratmasına dair ikili anlatımın son derece kayda değer bir paraleli haline getiren de budur. İlişkilerin Tanrı’sı ile karşılaşmadan önce, kendimiz ilişkiler kurmalıyız. Tanrısal ötekinin ötekiliğine yer açabilmek için, öncelikle insani ötekinin ötekiliğine yer açmamız gerekir. Sevgi alabilmek için, öncelikle sevgi vermemiz gerekir.

Bereşit 1’de Tanrı evreni yaratmaktadır. Aklımızda evrenden daha engin olarak canlandırabileceğimiz hiçbir şey yoktur; dahası, sürekli olarak evrenin, düşündüğümüzden daha büyük olduğunu keşfetmeye devam etmekteyiz. 2016’da, Hubble uzay teleskobu tarafından üretilmiş görüntülerin üç boyutlu modellemesine dayanan bir araştırma, astronomların önceleri düşündüklerinden 10 ile 20 kat daha fazla galaksi olduğu sonucuna varmıştı. Yeryüzündeki her bir kum tanesine karşılık, yüzden fazla yıldız vardır.

Ve yine de, Tora, yaratılışın tüm öğelerinden bahsederken, neredeyse aynı solukta, bize Tanrı’nın, ilk insanın içine yaşam nefesini üflemeye, ona saygın bir iş vermeye, yalnızlığını anlamaya, ona bir eş yapmaya ve Eden’den ayrılıp dünyaya doğru yola çıkmalarının vakti geldiğinde her ikisini de ışıktan giysilerle kuşatmaya zaman ayırdığını anlatmaktadır.

Tora bize çok güçlü bir şey söylemektedir. Asla insanları birer “şey” olarak, eşya olarak görmeyin. Asla insanları birer tip olarak görmeyin. Onlar birer bireydir. Asla sistemler yaratmakla tatmin olmayın: ilişkilere de önem verin.

İnsanlığımızın doğduğu, geliştiği, çiçek açıp serpildiği noktanın, ilişkiler olduğuna inanıyorum. Tanrı’yı sevmeyi ve O’nun bize olan sevgisinin doluluğunu hissetmeyi, ancak insanları severek öğrenebiliriz.

Şabat Şalom

Jonathan Starks

